

ІРТИЩЕВА Інна Олександрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, <https://orcid.org/0000-0002-7025-9857>

КРАМАРЕНКО Ірина Сергіївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, <https://orcid.org/0000-0002-0417-0918>

ЗАВГОРОДНІЙ Костянтин Васильович, кандидат економічних наук, ДП «Виробниче об'єднання «Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова», <https://orcid.org/0000-0002-7953-3971>

НЕЙМЕТ Віктор Вікторович, здобувач PhD спеціальності «Економіка» Мукачівського державного університету, <https://orcid.org/0009-0001-9824-0920>

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Завгородній К. В. Повоєнна відбудова національної економіки на засадах інклюзивного розвитку.

У сучасному світі інклюзивний розвиток стає все більш актуальним та важливим завданням для національних економік. Він передбачає забезпечення рівних можливостей та доступу до ресурсів та благ для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, етнічної приналежності, статі або фізичних можливостей. Саме тому повоєнна відбудова національної економіки на засадах інклюзивного розвитку відіграє сьогодні значну роль. Метою статті є дослідження повоєнної відбудови національної економіки на засадах інклюзивного розвитку. Досліджено втрати економіки України від російського військового вторгнення. Визначено, що у 2022 році українська економіка вдалася до заходів адаптації до умов воєнного конфлікту, хоча вона зазнала значних збитків. Була здійснена політика перенесення тягаря воєнних наслідків з бізнесу та населення на бюджет за допомогою програм підтримки, нової податкової політики, фіксації курсу гривні та заморожування тарифів. Фінансова допомога від міжнародних партнерів, зокрема гранти, також зіграла важливу роль. Підприємства різних галузей економіки змогли пристосуватися до нових умов і продовжували працювати завдяки їх швидкій адаптації та державній підтримці. Незважаючи на це, економічний показник падіння ВВП за підсумками 2022 року оцінено на рівні 29,2%, що є найгіршим результатом в історії незалежності країни, але кращим, ніж очікували експерти на початку конфлікту. Досліджено, що найбільша питома вага у сукупній оцінці втрат економіки України від російського військового вторгнення у розмірі 53,6 \$ млрд, що відповідає 37,3%, належить житловим будівлям, оціночне значення втрат інфраструктурного забезпечення складає 36,2 \$ млрд або 25,2%, оціночне значення втрат активів підприємств промисловості складає 11,3 \$ млрд або 25,2%. Сильно постраждав АПК та земельні ресурси, їх втрати оцінюють у 8,7 \$ млрд. Запропоновано здійснювати повоєнну відбудову національної економіки на засадах інклюзивного розвитку, що забезпечить гармонічний розвиток суспільства, де враховуються як потреби сучасних поколінь, так і потреби майбутніх поколінь, а також включення всіх членів суспільства у даний процес.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, повоєнна відбудова, національна економіка, війна.

Постановка проблеми. У сучасному світі інклюзивний розвиток стає все більш актуальним та важливим завданням для національних економік. Він передбачає забезпечення рівних можливостей та доступу до ресурсів та благ для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, етнічної приналежності, статі або фізичних можливостей.

В контексті подолання наслідків російської агресії механізм інклюзивного розвитку для України має стати стратегічним підходом, спрямованим на забезпечення сталого економічного зростання, соціальної справедливості та зниження нерівності. Такий механізм передбачає впровадження політик та інструментів, спрямованих на забезпечення доступу до освіти, здоров'я, роботи, фінансових послуг та інших сфер життєдіяльності для всіх громадян та базується на засадах

рівності, прозорості, участі та солідарності. Саме тому повоєнна відбудова національної економіки на засадах інклюзивного розвитку відіграє сьогодні значну роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання інклюзивного розвитку інновацій в економічній системі сьогодні приділяють наукову увагу багато дослідників, а саме Дж. Хоккінс, Бобух І.М., Базилюк А.В., Бронницький А.Н., Іртищева І.О., Крамаренко І.С., Федуллова Л.І., Решетило В.П., Продіус О.І. та ін. Однак в умовах війни існує необхідність у дослідженні та обґартуванні повоєнної відбудови національної економіки на засадах інклюзивного розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження повоєнної відбудови національної економіки на засадах інклюзивного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поступово відновлюючи економічну активність після пандемії, Україна у 2022 році зазнала жорстокого широкомасштабного військового нападу РФ. Війна РФ проти України спричинила значний вплив на формування національної економічної активності і продовжує формувати ряд особливостей, які відрізняються від звичайних умов, серед яких:

- зниження виробництва і зменшення господарської активності, адже війна призвела до руйнування і пошкодження інфраструктури, виробничих потужностей та інших об'єктів, що призвело до зменшення виробництва товарів і послуг, зниження попиту та збільшення безробіття;

- реорганізація галузей економіки шляхом перепрофілювання на виробництво товарів військового призначення та посилення залежності від імпорту;

- збільшення обсягів витрат на оборону та безпеку шляхом збільшення фінансування з бюджету та перерозподілу ресурсів з інших галузей економіки;

- зміни в зовнішньоекономічних зв'язках, зокрема зменшення експорту й імпорту товарів, обмеження зовнішньої торгівлі, санкції та зміни в політиці міжнародної співпраці;

- зрушення пріоритетів у державній політиці, а саме: війна змусила залучати більшу кількість ресурсів до оборони, безпеки та відновлення постраждалої інфраструктури, пріоритетними стали завдання, пов'язані з забезпеченням безпеки нації та захистом територіальної цілісності України;

- зростання соціальних проблем, таких як внутрішньо переміщені особи, біженці, загиблі та постраждалі, що вимагає соціальних програм підтримки постраждалих та реабілітації людей.

- вплив на інвестиційний клімат, адже нестабільність, ризику та невизначеність, пов'язані з воєнним конфліктом, знижують інтерес іноземних інвесторів та уповільнюють розвиток бізнесу та інвестицій.

Загалом, формування економічної активності в умовах війни вимагає від країни великих зусиль для відновлення і розвитку господарства, забезпечення безпеки та соціального захисту населення. Правильне управління кризовими ситуаціями, пошук нових економічних можливостей та залучення міжнародної допомоги сприяють покращенню економічної ситуації в Україні в умовах воєнного конфлікту.

«Протягом 2022 р. економіка України зазнала найбільших за всю історію

незалежності втрат, збитків та пошкоджень, які їй завдала РФ, масштабувавши 24 лютого свій терор, розпочатий ще у 2014 р. Десять місяців війни у 2022 р. – це щоденні обстріли з усіх видів озброєння (у т.ч. заборонених в усьому світі), людські втрати, масштабні руйнування інфраструктурних й енергетичних об'єктів, виробничих потужностей та житлових будівель, суттєві екологічні збитки, активні міграційні процеси – і це, на жаль, не повний перелік наслідків війни для економіки України, яких Світ не бачив від закінчення Другої світової війни» [2].

У 2022 році українська економіка вдалася до заходів адаптації до умов воєнного конфлікту, хоча вона зазнала значних збитків. Була здійснена політика перенесення тягаря воєнних наслідків з бізнесу та населення на бюджет за допомогою програм підтримки, нової податкової політики, фіксації курсу гривні та заморожування тарифів. Фінансова допомога від міжнародних партнерів, зокрема гранти, також зіграла важливу роль. Підприємства різних галузей економіки змогли пристосуватися до нових умов і продовжували працювати завдяки їх швидкій адаптації та державній підтримці. Незважаючи на це, економічний показник падіння ВВП за підсумками 2022 року оцінено на рівні 29,2%, що є найгіршим результатом в історії незалежності країни, але кращим, ніж очікували експерти на початку конфлікту [2].

Воробйова Н., Гаврилюк С., Литвинова Т. зазначають, що «в останній рік у зв'язку з воєнними діями на території України загострилися проблеми, пов'язані не тільки із уповільненням економічного розвитку, а й наростанням кризових явищ, зменшенням рівня ділової активності, зниженням продуктивності праці та падінням споживчого попиту з боку населення, спричиненого скороченням його реальних доходів та бідністю. Всі ці обставини вимагають вироблення абсолютно інших траєкторій соціально-економічного розвитку країни, розробки довгострокових стратегій та механізмів забезпечення передумов сталого економічного зростання» [3, с. 29].

За даними НБУ України індекс ділових очікувань в Україні на кінець 2022 року склав 42,1%. Те, що індекс ділових очікувань в Україні на кінець 2022 року склав 42,1%, означає, що загальний настрій та очікування бізнес-спільноти та інших учасників економічного процесу були досить негативними й песимістичними. Такий низький показник індексу ділових очікувань вказує на недостатню

довіру та невпевненість в економічних перспективах. Це спричинене, в першу чергу, війною.

«За рік з початку повномасштабного вторгнення загальна сума прямих задокументованих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі склала понад \$143,8 млрд (за вартістю заміщення)» [5].

Найбільша питома вага у сукупній оцінці втрат у розмірі 53,6 \$ млрд, що відповідає 37,3%, належить житловим будівлям, оціночне значення втрат інфраструктурного забезпечення складає 36,2 \$ млрд або 25,2%, оціночне значення втрат активів підприємств промисловості складає 11,3 \$ млрд або 25,2%. Сильно постраждав АПК та земельні ресурси, їх втрати оцінюють у 8,7 \$ млрд.

Від бойових дій постраждали всі регіони України (табл. 1), найбільше постраждали Донецька, Харківська, Луганська, Миколаївська, Запорізька, Київська та Чернігівська області.

Таблиця 1

Регіональна оцінка прямих втрат економіки України від російського військового вторгнення на лютий 2023, \$ млн

Регіони	Оцінка прямих втрат	Регіони	Оцінка прямих втрат
Вінницька	529	Миколаївська	6,326
Волинська	25	Одеська	555
Дніпропетровська	2,045	Полтавська	263
Донецька	32,217	Рівненська	79
Житомирська	750	Сумська	2,968
Закарпатська	14	Тернопільська	53
Запорізька	10,528	Харківська	31,206
Івано-Франківська	447	Херсонська	7,310
Київська	9,099	Хмельницька	48
Кіровоградська	330	Черкаська	130
Луганська	17,681	Чернівецька	68
Львівська	171	Чернігівська	6,364
		м. Київ	1,198

Джерело: [5]

Остаточо оцінити втрати економіки України буде можливість тільки після перемоги над загарбником. Надзвичайно негативний вплив на економіку України та її регіонів спричинили вимушені переселення населення. Зростання кількості вимушено переселених осіб під час війни сильно впливає на економіку країни. Виникають додаткові витрати на надання допомоги, забезпечення житла, харчування, медичного обслуговування та інших необхідних послуг переселеним особам, які мають забезпечуватися за рахунок державного бюджету. Це призводить до зменшення доступних ресурсів для розвитку інших секторів економіки.

При переселенні великої кількості людей відбувається зміна демографічної

структури населення. Це впливає на робочу силу країни, зокрема на розподіл навичок і кваліфікацій, що має наслідком зміни в економічній продуктивності.

Вимушено переселені особи зазвичай зазнають економічних труднощів і можуть мати обмежені можливості для витрат на товари та послуги. Це призводить до зниження загального споживчого попиту в економіці.

Зростання кількості переселених осіб створює потребу у розширенні соціальної інфраструктури, такої як школи, лікарні, житло. Це вимагає додаткових інвестицій та ресурсів.

Війна призводить до руйнування та знищення виробничих потужностей, інфраструктури та ресурсів. Це викликає зменшення виробництва та збільшення залежності від імпорту. «Для досягнення стійкості промисловості державна політика має поєднувати інструменти створення рамкових умов для відновлення промислового виробництва з інструментами стимулювання галузевого розвитку за пріоритетними для економіки напрямками, що забезпечуватимуть її швидке відновлення та модернізацію. Важливим чинником забезпечення стійкості промисловості є активізація євроінтеграційних зрушень, що створить умови для використання потенціалу ЄС як прискорювача економічного зростання, розбудови промисловості за європейськими нормами й стандартами, взаємовигідного партнерства в промисловості з урахуванням національних економічних інтересів» [7].

Покровська Н.М. вважає, що «відбудова України буде однією з передумов забезпечення стабільності і миру в Європі. Враховуючи міжнародний досвід відновлення констатуємо, що при відбудові стадії післявоєнної реконструкції повинні бути максимально ефективні та викликати довіру суспільства й міжнародних донорів, а особливо маючи зелений шлях до вступу у ЄС. На цьому шляху наші опоненти бачать ризики в корупції, невідповідності реформ та гармонізації законодавства та інше. Об'єми завдань з відновлення та можливості сучасних цифрових технологій формують унікальні виклики та створюють сприятливе підґрунтя для креативних рішень для їх вирішення. Динаміка останніх місяців військових дій на фронті (зокрема вдалих дій військових сил України на всій лінії зіткнення) підтверджує основні гіпотези щодо характеристик післявоєнного функціонування України, в яких Україна зберігає потужні діючі управлінські та соціальні інститути, але має величезне навантаження на

економічну систему та державний бюджет. Тому Україні, як ніколи, треба піклуватися щодо ефективного залучення міжнародних партнерів та впровадження нового плану Маршалла» [8, с. 46].

Крехівський О. та Саліхова О. зазначають, що «для форсованого повоєнного відновлення та росту економіки України необхідна реалізація низки заходів, спрямованих на посилення конкурентоспроможності діючих та створення нових підприємств в ІПТ, як-от: запровадження механізмів стимулювання приватних інвестицій у розробку та впровадження нових технологій; створення передумов для започаткування технологоорієнтованих стартапів, які підсилять інноваційний потенціал діючих компаній та забезпечать швидку трансформацію розробок у затребувані ринком товари; залучення іноземних інвестицій і технологій для прискореної модернізації процесів та освоєння випуску нових товарів» [10, с. 97].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досліджено втрати економіки України від російського військового вторгнення. Визначено, що у 2022 році українська економіка вдалася до заходів адаптації до умов воєнного конфлікту, хоча вона зазнала значних збитків. Була здійснена політика перенесення тягаря воєнних наслідків з бізнесу та населення на бюджет за допомогою

програм підтримки, нової податкової політики, фіксації курсу гривні та заморожування тарифів. Фінансова допомога від міжнародних партнерів, зокрема гранти, також зіграла важливу роль. Підприємства різних галузей економіки змогли пристосуватися до нових умов і продовжували працювати завдяки їх швидкій адаптації та державній підтримці. Незважаючи на це, економічний показник падіння ВВП за підсумками 2022 року оцінено на рівні 29,2%, що є найгіршим результатом в історії незалежності країни, але кращим, ніж очікували експерти на початку конфлікту.

Досліджено, що найбільша питома вага у сукупній оцінці втрат економіки України від російського військового вторгнення у розмірі 53,6\$ млрд, що відповідає 37,3% належить житловим будівлям, оціночне значення втрат інфраструктурного забезпечення складає 36,2\$ млрд або 25,2%, оціночне значення втрат активів підприємств промисловості складає 11,3\$ млрд або 25,2%. Сильно постраждав АПК та земельні ресурси, їх втрати оцінюють у 8,7\$ млрд. Запропоновано здійснювати повоєнну відбудову національної економіки на засадах інклюзивного розвитку, що забезпечить гармонічний розвиток суспільства, де враховуються як потреби сучасних поколінь, так і потреби майбутніх поколінь, а також включення всіх членів суспільства у даний процес.

Література.

1. *Irtysheva I., Pavlenko O., Boiko Y., Stehnei M., Kramarenko I., Hryshyna N., Ishchenko O.* Evaluation of efficiency of regional public governance in the context of achieving goals of sustainable development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2022. Vol. 44. Issue 4. pp.497-505.
2. Огляд економічної активності (підсумки 2022 року). Міністерство економіки України. 2023. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=010de307-2345-4162-b5e5-1dd8b2f81d10&tag=OgliadEkonomichnoiAktivnosti>.
3. *Воробіюва Н., Гаврилюк С., Литвинова Т.* Деякі аспекти інклюзивного розвитку економіки України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. No 1 (69). с.29-37.
4. *Kramarenko I., Irtysheva I., Stehnei M.* Socio-economic development in conditions of digital transformations: regional features, strategic analysis, and prospects. *7th International Conference on Mathematics and Computers in Sciences and Industry (MCSI)*. 2022. pp. 175-182.
5. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf.
6. *Nadtochiy I., Irtysheva I., Krylenko V.* Economic Diagnostics of Territorial Development: National Dimension and Experience of EU Countries. *WSEAS Transactions on Environment and Development*. 2022. pp.486-495.
7. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4907>.
8. *Покровська Н.М.* Концептуальні засади післявоєнного відновлення України, економічні аспекти. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. No 4 (274). с.41-47.
9. *Irtysheva I.* Environmental Security of Territories: Challenges of Today and Guidelines for Strengthening in War. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2022. vol. XIII, no 5(61). pp.1229-1239. DOI:10.14505/jemt.v13.5(61).01.
10. *Крехівський О., Саліхова О.* Повоєнна модернізація промисловості: внутрішні та зовнішні ресурси. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. no 6. с.83-104.

References.

1. *Irtysheva, I., Pavlenko, O., Voiko, Y., Stehnei, M., Kramarenko, I., Hryshyna, N., Ishchenko, O.* (2022). «Evaluation of efficiency of regional public governance in the context of achieving goals of sustainable development». *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. Vol. 44. Issue 4, pp. 497-505.
2. Ohliad ekonomichnoi aktyvnosti (pidsumky 2022 roku). Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. 2023. [Overview of economic activity (2022 results). Ministry of Economy of Ukraine]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=010de307-2345-4162-b5e5-1dd8b2f81d10&tag=OgliadEkonomichnoiAktivnosti>.
3. *Vorobjova, N., Havryliuk, S., Lytvynova, T.* (2023). «Some aspects of the inclusive development of the economy of Ukraine». *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*. No 1 (69), pp. 29-37.
4. *Kramarenko, I., Irtysheva, I., Stehnei, M.* (2022). «Socio-economic development in conditions of digital transformations: regional features, strategic analysis, and prospects». *7th International Conference on Mathematics and Computers in Sciences and Industry (MCSI)*, pp. 175-182.
5. Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid rujnuvan' vnaslidok vijs'kovoi ahresii rosii proty Ukrainy za rik vid pochatku povnomasshtabnoho vtorhnennia. 2023. [Report on the direct damage to the infrastructure from destruction as a result of Russia's military aggression against Ukraine in the year since the beginning of the full-scale invasion]. Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf.
6. *Nadtochiiy, I., Irtysheva, I., Krylenko, V.* (2022). «Economic Diagnostics of Territorial Development: National Dimension and Experience of EU Countries». *WSEAS Transactions on Environment and Development*, pp. 486-495.
7. Priorytety zabezpechennia stijkosti promyslovosti j ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoi vijny. Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzhen'. 2023. [Priorities for ensuring the stability of industry and the agricultural sector of the Ukrainian economy in the conditions of a full-scale war. National Institute of Strategic Studies]. Available at: <https://niss.gov.ua/en/node/4907>.
8. *Pokrovs'ka, N.M.* (2022). «Conceptual principles of post-war recovery of Ukraine, economic aspects». *Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia*. No 4 (274), pp. 41-47.
9. *Irtysheva, I.* (2022). «Environmental Security of Territories: Challenges of Today and Guidelines for Strengthening in War». *Journal of Environmental Management and Tourism*. vol. XIII, no 5(61), pp. 1229-1239. DOI:10.14505/jemt.v13.5(61).01.
10. *Krekhiivs'kyj, O., Salikhova, O.* (2022). «Postwar modernization of industry: internal and external resources». *Zovnishnia torhivolia: ekonomika, finansy, pravo*. no 6, pp. 83-104.

Abstract

Irtysheva I., Kramarenko I., Zavgorodniy K. Post-war reconstruction of the national economy based on inclusive development.

In today's world, inclusive development is becoming an increasingly relevant and vital task for national economies. It provides equal opportunities and access to resources and benefits for all citizens, regardless of their social status, ethnical group, gender, or physical abilities. That is why the post-war reconstruction of the national economy based on inclusive development plays a significant role today. The article aims to study the post-war rebuilding of the national economy based on inclusive growth. Results. The losses of the Ukrainian economy from the Russian military invasion were studied. It was determined that in 2022, the Ukrainian economy resorted to adaptation measures to the conditions of the military conflict, although it suffered significant losses. The policy of transferring the burden of war consequences from business and the population to the budget was carried out with the help of support programs, a new tax policy, fixing the hryonia exchange rate, and freezing tariffs. Financial assistance from international partners, particularly grants, also played an important role. Enterprises from various sectors of the economy were able to adapt to the new conditions and continued to work thanks to their quick adaptation and state support. Despite this, the economic indicator of the fall in GDP by the end of 2022 is estimated at 29.2%, which is the worst result in the history of the country's independence but better than experts expected at the beginning of the conflict. Conclusions. It has been studied that the most significant specific weight in the overall assessment of the losses of the Ukrainian economy from the Russian military invasion of \$53.6 billion, which corresponds to 37.3%, belongs to residential buildings, the estimated value of the losses of infrastructural support is \$36.2 billion or 25.2%, the estimated value of losses of assets of industrial enterprises is \$11.3 billion or 25.2%. The agro-industrial complex and land resources were severely affected. Their losses are estimated at \$8.7 billion. It is proposed to carry out the post-war reconstruction of the national economy based on inclusive development, which will ensure the harmonious development of society, which takes into account both the needs of current generations and the needs of future generations, as well as including all members of the community in this process.

Keywords: inclusive development, post-war reconstruction, national economy, war.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2023 р.

Бібліографічний опис статті:

Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Загородній К. В., Неймет В. В. Повоєнна відбудова національної економіки на засадах інклюзивного розвитку. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2023. № 3. С. 13-17.

Irtysheva I., Kramarenko I., Zavgorodniy K., Neimet V. Post-war reconstruction of the national economy based on inclusive development. *Actual problems of innovative economy and law*. 2023. No. 3, pp. 13-17.